

A nemzet melege s a tények hidege

Semmi nem lehet annyira nem igaz, hogy ne lehessen tömeglélektanilag funkcionális. Ha pedig egy funkcióhoz nincs is más, ami funkcionális, akkor tömeglélektanilag csak az működik, ami nem igaz. Ha pedig ez a dolog veszélyesen nem igaz, akkor tömeglélektani veszélyhelyzettel állunk szemben.

És állunk.

A tömeglélektani funkció: legyen alapja az életünket keretező államhoz és állampolgári közösséghez való kötődéshez: tudjuk, miért a miénk. Mitől vagyunk mi? Miért vagyunk éppen így együtt? Miért éppen ott vannak a mi államunk és állampolgári közösségünk határai, ahol? Mitől helyes vagy helytelen, hogy ezek a határok ott vannak, ahol? Mi adja országunk és állampolgári közösségünk létjogát? Van-e valamilyen érték, szempont, tartalom, ami megmagyarázza, miért alkotunk mi, Magyarország (vagy bármely ország) polgárai egy egységet.

Bárhogy variáljuk ezt a kérdést, nem ismerünk más hatékony választ, mint a nemzetet. Nincs más, kevésbé veszélyes válasz.

A feudális-patrimoniális világ válaszlai érvényüket veszítették, amikor a politikai közösség kiterjedt a társadalmak egészére. Akkor született meg a mai fogalmaink szerinti nemzet, akkor kötődött hozzá fogalmilag az állam, és ennek a kötődésnek azóta sincs megközelítőleg ekkora érzelmi kötőerővel bíró alternatívája. Miközben valósága sincs. Sohasem

volt, és egyre kevésbé van, miután a nemzetek alkotóelemei, az emberek, egyre gyorsabb és egyre nagyobb mértékű mozgásban vannak, a határok pedig nem mozognak velük.

Azok a politikai tényezők, amelyek tekintettel vannak a tényekre, az említett tömeglélektani igényt nem tudják kielégíteni, és nem tudják a kielégítetlen tömeget érzelmileg kellő szorossággal magunkhoz kötni. Ezt olyan nemzetközpontú elméletekkel lehet megtenni, amelyek a tömeglélektani szempontból alkalmatlan tényeket alkalmas fikciókkal helyettesítik. Ilyen műként üdvözölte a nemzetközpontúság nemzetközi szellemi és politikai közössége azt a művet, amely 2018-ban New Yorkban jelent meg, elnyerte az USA-ban az Év Konzervatív Könyve díjat, és a Századvég iziben kiadta magyarul is (Yoram Hazony: *A nacionalizmus erénye*, Századvég Kiadó, 2019, 224 o.).

Az (egyébiránt kétes minőségű) fordítás erénye, hogy nacionalizmusnak fordítja azt, ami az. Amit mindenhol így neveznek, csak nálunk szokták nemzetinek becézni. Iránymutatónak szánt könyvről lévén szó, ez egyben előre is jelezheti, hogy a nacionalizmus fogalma rehabilitálásra kerül, alkalmas lesz arra, hogy így nevezze meg magát az eddigi önmeghatározása szerint nemzeti politikai tábor. Ezzel végleg kikerül a forgalomból az az Illyés Gyula általi mesterkélt megkülönböztetés, miszerint „nemzeti az, aki jogot véd, nacionalista az, aki jogot sért”. (Ez

a megkülönböztetés azért mesterkelt, mert nemzeti alapon a jogsértő nacionalista is védi a jogot. A nacionalista jogvédelem fölött csak a jogszítottak nemzeti hovatartozásától független jogvédelem emelkedik, azt pedig nincs ok nemzetinek nevezni.)

A mű alaptézise, amelyből minden további következik, az, hogy kizárólag két ellentétes elv létezik, amely a földi világ politikai rendjét meghatározhatja: a nacionalizmus és az imperializmus. Harmadik lehetőség nincs. A nacionalizmus elve szerint az embereknek egymástól teljesen független, egymás életébe be nem avatkozó, államuk rendjét a maguk módján, külső befolyás nélkül kialakító nemzetállamokban kell élniük. Az imperializmus pedig birodalmi elv, amely valamilyen egyetemesnek kikiáltott értékrend alá kényszeríti a nemzeteket, és uralkodik rajtuk.

Az univerzalizmus és az imperializmus egy és ugyanaz, minden univerzálisnak mondott elv, érték imperialista diktátum.

Az 1964-ben született izraeli Hazony neve (az Arcanum keresője szerint) húsz évvel ezelőtt bukkant fel először a magyar médiában. A nemzetstratégia megalapozásáról írt dolgozatában hivatkozott a Tőkés László köréhez tartozó Borbély Imre, az RMDSZ legnacionalistább szárnyának egykori vezetője a jeruzsálemi nemzetstratégiai központ (Shallem Center) alapítójának, Benjamin Netanjahu bizalmas tanácsadójának és szerzőtársának a megállapítására, miszerint az izraeli fiatalok „univerzalista szellemben nevelt generációja” már „nem tudja, hogy a zsidó államnak miért is kell léteznie, leginkább konfliktusforrást lát benne” (*Valóság*, 1999/1.).

És valóban, ez a probléma lényege, amelyről fentebb beszéltünk. Vagy nacionalista szellemben szocializáljuk az ifjúságot, vagy nem fogja tudni, mert mi sem tudjuk, hogy miért kell az országunknak léteznie.

Hazony elmélete szerint az „amerikai világrend” bevezetésének kísérlete és az Európai Unió napjaink imperialista, birodalmi projektjei, melyek célja „a döntéshozatal elvétele a független nemzeti kormányoktól, s átadása a nemzetközi kormányoknak és testületeknek”. Az EU-val „a birodalmi múlt tért vissza Európába”. Az EU-kormány birodalmi kormány, amely lényegében tetszése szerint veheti át a döntési jogosítványokat a nemzeti kormányoktól. „Nincs egyéb akadály a nemzeti tagállamok autoritásának folyamatos csökkentése előtt, mint ugyanezen hivatalnokok önmérséklete”, amelynek azonban nyoma sincs. Az EU-nak „erős központi-kormány van, amelynek irányelvei az európai nemzetek és az egyes tagok számára kötelező érvényűek”.

Az az Európai Bizottság lenne ez az erős birodalmi kormány, amely semmilyen döntési jogosítványt nem vehet át senkitől, mivel ilyen jogosítványai nincsenek. A tagállamok által jelölt és a tagállamok küldöttei által megválasztott tagokból és vezetőből álló-kormány-nak döntéselőkészítő feladata van. A tagállamok megválasztott vezetőiből álló Európai Tanácsnak és a tagállamok polgárai által megválasztott képviselőkből álló Európai Parlamentnek vannak döntési jogosítványai, s a lényeges döntéseket vagy teljes közmegegyezéssel, vagy nagyon nagy minősített többséggel lehet meghozni. Egy szerény kisebbség vagy

egyetlen tagállam is képes megakadályozni azoknak a javaslatoknak az elfogadását, amelyeket az „erős birodalmi kormány” meg sem tesz, ha nem lát reményt a tagállamok igen nagy többségének egyetértésére.

Az EU-ba minden állam szuverén döntése alapján léphet be, ha befogadják. Ez olyan „birodalom”, amelyből nem kiszabadulni, hanem amelybe bekerülni nehéz, és azért kell megküzdeni; amelyben nem a gyengébbet sarcolja az erősebb, hanem az erősebb pénzeli a gyengébbet. Amelyből, mint Nagy-Britannia példája mutatja, bármely állam bármikor kiléphet.

Ezek triviális tapasztalati tények, amelyeket azonban politikai okokból könnyen el lehet fedni, és az elfedést érzelmi okokból könnyű elfogadni. Ha ez az EU is imperialista, és olyan, mint egy birodalom, akkor nincs és nem is lehet olyan államok feletti döntéshozó intézmény, amely ne lenne birodalmi és imperialista. Amely ne lenne ily módon a nemzetek szabadságának ellensége.

És valóban. Az ENSZ is, a NATO is ilyennek minősül, s Hazony nem is utal rá, hogy létezhetne másmilyen természetű nemzetközi instancia. Egyszerűen nem foglalkozik azzal, hogy vannak kizárólag államok feletti szinten megválaszolható kérdések és megoldható feladatok a Föld nevű bolygón, amennyiben azon az emberi faj boldogulni kívánna. Hazony rendszerében nemzetek feletti normák sincsenek egy politikai rendszer értékeléséhez. Nem létezhet legitim és kívánatos nemzetfeletti védelem a nemzeten vagy országon belüli elnyomás ellen. Pontosan az nem létezhet tehát, amire feltette az életét a Hazonyt felfedező „nemzet-

stratéga”, az erdélyi Borbély Imre, aki a Magyarok Világszövetsége Kárpát-medencei régiójának elnöként olyan globális magyar katasztert tervezett fölépíteni, amilyennel a Csoóri Sándor által is terjesztett teljesen alaptalan mítosz szerint a Jad Vasem rendelkezik a világ összezsídójáról, hogy ha bármelyiket sérelem éri, föllármázhassák a világot. Hazony szellemében ezt a nemzetállamok belügyeibe beleszóló föllármázást imperialista aktusnak kell tekinteni. Annak is tekint ő minden ilyen esetet, amelyben hasonló sérelmek okán Izrael ellen föllépnek. Egy egész fejezet szól itt erről.

Vannak tehát alapvető Föld- és embervédő, világgazdaság-szabályozó funkciók, amelyeknek ezen nacionalizmus szellemében nem lehet megfelelni, és ugyanakkor van az az előjáróban említett tömeglélektani funkció, amelynek viszont csak ezen nacionalizmus szellemében lehet megfelelni.

Ez a probléma lényege.

Hazony világtörténelmében a családok álltak össze nemzetségekké, azok törzsekké, azok pedig önkéntesen (!) nemzetekké, és itt van az ember természetének megfelelő közösségi szerveződés határa. Ezért aztán a világrendről alkotott két lehetséges vízió közül a nacionalista megfelel az emberi természetnek, az imperialista pedig nem felel meg neki. „A korábbi generációkban az első vízió jelent meg olyan nemzetek esetében, mint India, Izrael, Japán, Norvégia, Dél-Korea, Svájc.” Ezek tehát mind nemzetek, méghozzá példásan nacionalista nemzetek. De mi a nemzet? „Amikor nemzetet mondom, akkor olyan törzsek összességére gondolok, amelyeknek közös a nyelvük vagy a

vallásuk, s amelyek közös múltjuk során együttesen küzdöttek a önvédelemért vagy más nagyszabású vállalkozásért.” Az indiainál több vallású, több nyelvű és több nemzetiségű népeiséget elképzelni sem lehet. Svájc lakosságát a német, a francia, az olasz és a rétoromán nemzet adja össze. A koreaiak abban a hiszemben élnek, hogy egy nemzet alkotnak, egy nyelvet beszélnek, és nincs külön dél-koreai nemzet és nyelv.

Ellenben a világtörténelemben elég sokszor előfordult, hogy nemzetek birodalmak keretében vagy azokkal szövetségben, azokkal együtt „küzdöttek az önvédelemért vagy más nagyszabású vállalkozásért”. Például a magyar (is) két világháborúban. Vagy ellenünk horvátok és románok 1848–49-ben. Lengyelek a 19. és 20. század számos háborújában a világ különböző pontjain. A példák száma végtelen.

Hazony fent említett mintanemzeteinek csak az államnemzet (politikai nemzet) fogalmából kiindulva van értelmük. Az államnemzeti fölfogás szerint egy adott állam polgárai tartoznak egy nemzethez. Az állampolgári és a nemzeti közösség egybeesik. A Genfben élő francia az államnemzeti fölfogás szerint a svájci nemzet tagja, a kultúrnemzeti fölfogás szerint a franciáé. Az államnemzeti fölfogás keretében a nemzetállamiság, nemzet és állam összekötése nem lehet aggályos, mert

hiszen a kettő definíció szerint egybeesik.

Csakhogy Hazony idézett nemzetfogalma ennek ellentmond, és könyvében egy egész fejezetet szán az állampolgári állam, a „semleges” állam „mítoszának” elutasítására. („Nincsenek semleges államok. Ami egy szabad államot összetart, az a többségi nemzet vagy törzs tagjainak kölcsönös hűsége, és a hűségük az államhoz.”) Ezt el is kell utasítania egy zsidó nacionalistának, aki leszögezi, hogy Izrael zsidó nacionalisták alapították, mert az államnemzeti fölfogás értelmében Izrael nem is tarthatná zsidó államnak, mivel aszerint az ott honos muzlimok, keresztények és zsidók együtt alkotnák az izraeli nemzetet, éppúgy, mint a franciák, németek, olaszok, rétorománok és ál-

lampolgárrá lett bevándorlók, például magyarok a svájci. (Az arab állampolgárok aránya Izraelben kb. akkora, mint a franciáké Svájcban.) Ebben az esetben Hazonyval nem példálózott volna Borbély Imre sem, mert önmagát a román politikai nemzethez kellett volna sorolnia.

Hazony számára viszont kulcsfontosságú az Egyesült Államok példája, amely pedig a legtipikusabb államnemzet. Nem tartoznak bele az országon kívül élő angolok, még a kanadaiak sem, viszont beletartoznak az országban élő legkülönbözőbb nyelvű és vallású emberek. Hazony azonban ezt nem így tudja. Hanem

úgy, hogy az Egyesült Államokat mint nemzetet az angol nyelv és a protestáns vallás tartja össze. Az angol nyelvű protestánsok képviselnék tehát a többségi nemzetet, miközben a lakosság 49 százaléka tartja magát protestánsnak, és ezek aránya, akárcsak az angol anyanyelvűeké, folyamatosan csökken. Hazony ezzel ki is vette az amerikai nemzetből az ott élő zsidókat. A magyar nyelvű amerikai lapokból egy csomó cikket dob föl az Arcanum, amelyben az ott élő magyarok panaszkodnak, hogy milyen nehezen fogják föl az amerikaiak, hogy nálunk mást jelent a nemzet, mint náluk. A romániai magyar nem a román nemzet része, tehát lehetnek és vannak is neki nemzetiségi sérelmei.

Hazonynak csak abban van igazsága, sajnos, hogy a nemzeti közösség átélését, annak érzelmi erejét nem fogja átvenni a Jürgen Habermas által propagált alkotmányos patriotizmus, vagyis az állam alapdokumentumaihoz és szimbólumaihoz való hűség.

Egy zsidó nacionalista természetesen nem hirdetheti a nacionalista elv feltétlen felsőbbrendűségét úgy, hogy közösséget vállaljon a náccikkal. Ezért Hitlert ki is veszi a nacionalisták köréből, és átteszi őt a birodalomépítő imperialisták csoportjába. Kétségtelen, hogy a náciizmus lényegéhez tartozik a birodalomépítő ambíció, de az imperialistáknak Hazony rendszerében az a sarkalatos tulajdonságuk, hogy valamilyen nemzetfeletti, univerzális eszme jegyében kívánják maguk alá rendelni a nemzeteket azzal az ígérettel, hogy ezen eszme jegyében elhozzák mindenki számára a világbékét és a világboldogságot. Ez Sztálinra ráhúzó-

ható, na de a fajok hierarchiájára, az uralkodásra és szolgaságra született nemzetek megkülönböztetésére épülő náci eszmére?

A könyv közepe felé azért csak kiderül, hogy a birodalmi elv és a nemzeti elv össze tud kapcsolódni. Sőt igazából „az írott történelem hajnala óta a birodalmi állam kormánya és fegyveres erői az egységes nemzet tagjait összekötő kölcsönös hűség kötelékére épülnek az uralkodó nemzetére, amelyen a birodalmi állam alapul”.

Ha pedig ez így van, és az uralkodó nemzet számára ez bizonyára így jó, akkor miért ne vezethetne ilyen birodalomépítő törekvésekhez a jelenben a saját nemzet érdekét minden más elé helyező nacionalizmus, melynek dicséretes és ígéretes példajaként olvassuk mindjárt a könyv legelején Donald Trump szónoki fordulatát: „Amerika az első.” Eről Hazony csak ennyit mond: „Egy nemzet, amely képes megteremtteni a békét a különböző törzsei között, ellenáll annak a készletelésnek, hogy az erőforrásait más nemzetek meghódítására tett kísérletre fordítsa.” Talán az lehetett a baj a náci Németországgal, hogy nem tudta megteremtteni a békét a teuton törzsek között.

Az a tényező, hogy egy országban nem csupán egy nemzet tagjai élnek, a következőképpen férnek össze a nemzeti állam ideájával: „Nem is az a helyzet, hogy csak azok vehetnek részt a nemzeti állam által lehetővé tett kollektív szabadságban, akik a nemzet tagjai, és akik eredetileg közös nyelvet beszélnek, közös a vallásuk és a történelmük. A független nemzeti államok gyakran fogadhatnak be új törzseket és nemzetsé-

geket, melyek hajlandók a nemzet iránti kölcsönös hűség kötelékét kialakítani... Így az angolok befogadták a skótokat, a walesieket és az északireket a szélesebb brit nemzetbe... és Izraelbe a zsidó többség hasonlóképpen befogadta a drúzokat és beduinokat és más közösségeket, melyek együtt szolgáltak velük a hadseregben.” Az pedig „megválaszolatlan kérdés marad, hogy ezeket a muszlim közösségeket mennyire lehet teljesen integrálni”. „...ezek a befogadott törzsek részt vehetnek a nemzet szabadságában, amit sajátjukként élnek meg mint a nemzet többi törzsének tagjai”.

Tehát: ha a romániai magyarok befogadást kérnek a román nemzet-től, miként a skótok, a walesiek és az északír írek nemzeti függetlenségük felszámolása után az angol nemzet-től, hajlandók a román nemzet iránti közös hűségben osztozni, s teljesen integrálhatók lesznek, akkor részt vehetnek a román nemzet szabadságában, amit sajátjukként élhetnek meg, mint a román nemzet többi törzsének tagjai.

A befogadás akkor is megtörténhet, ha nem kéri. A francia nemzet „az évszázadok során az összetartozását az okcitán vagy más, a francia nemzet egységét aláásónak vélt nyelvek kiirtását célzó agresszív, olykor rémisztő kampányok révén érte el; és ez elmondható az angol nemzetről is, amely évszázadok alatt kovácslódott össze a kelta népeket a perifériára szorító háborúk során.” És ennek így is kellett történnie. Mert: „Ha valamit meg kell tanulni ezektől az államoktól, akkor azt, hogy egy államon belül egyetlen nemzet ellenállhatatlan fölénye teszi lehetővé a szabad intézmények kialakulását,

beleértve az egyéni jogokat, szabadságokat, és a belsőleg megosztott állam – azaz a nemzeti állam – általában ezeket nem tudja kialakítani vagy fenntartani.” Ha tehát Romániában vagy Szlovákiában nem érvényesülnek kellő mértékben az egyéni jogok és szabadságok, arról jelentős részben a magyar kisebbségek tehetnek, amelyek belső megosztottságot idéznek elő, tiltakoznak ezen országok egységes nemzetállamként való meghatározása ellen, és akadályozni próbálják a román és a szlovák nemzet ellenállhatatlan fölényének kialakulását.

Ami a szabadságot illeti, abból Hazony rendszerében kétféle van: egyéni és kollektív szabadság. Ez a kettő teljesen más, az egyikből nem következik a másik. A nemzet mint kollektívum szabad lehet akkor is, ha tagjai egyénileg nem azok. „Az amerikaiak kifejezték nemzeti szabadságukat és önrendelkezésüket, amikor a történelmük nagy része során eltűrték a rabszolgaságot és a szégyenletes faji törvényeket.” Az egyéni önrendelkezéstől teljességgel megfosztott rabszolga tehát a nemzet tagjaként átélhette az önrendelkezés élményét. Ám hiába vélik egyesek, hogy nem nemzetállami keretben könnyebb biztosítani az egyéni szabadságot. Azzal érvelnek emellett, hogy nem nemzeti keretben „a nyelvek és a vallási tradíciók sokaságának egyfajta egyenlőséget lehet biztosítani – olyat, ami nem létezhet egy nemzeti államban, ahol egy egységes nemzet nyelve és vallási tradíciója elsőbbséget élvez”. Noha a különböző nyelvű és vallású állampolgárok egyenlőségéről ezek szerint nemzetállamban szó nem lehet, mégis nagyobb mértékben biztosíthatják

az egyén jogait és szabadságát, sőt csak azok biztosíthatják, mert a nem nemzetállamok birodalmak, a birodalmak pedig autokráciák az EU-ig bezárólag...

Hazony a nemzetállamok példás rendszerének azt tekinti, amely a harmincéves háború utáni Európa protestáns államaiban kialakult. E protestáns berendezkedés alapelvei az Ótestamentumból erednek, ami nem csoda, mert a nemzetállam ősi, mérvadó példáját is az ókori Izrael szolgáltatta. Ezen alapelvek szerint a legitim kormányzás erkölcsi minimuma többek között az egy Isten tiszteletének fenntartása. Hazony másutt is utal rá, hogy az állam és az egyház éppúgy nem választandó szét, mint az állam és a nemzet. A vallás a nyelvvel egyenrangú, azzal mindig együtt említett összetartó eleme a nemzetnek. Következésképp a vallásvesztés vagy vallásváltás nyilván éppúgy nemzetvesztést jelent, mint a nyelvvesztés, nyelv-váltás.

Eszerint Yuval Noah Hararit nem is igen tekintheti nemzettársának Hazony, mivel az izraeli történész ateista, és a vallást a mítoszok körébe utalja. Ellenben igen sokat ír arról, hogy a globalizáció során miként lett a háború, a járvány, az éhínség az emberiség sorsát meghatározó tényezőből marginális jelenség a 20. század második felében. A háború eme térvesztéséről Hazony nem tud, s pláne nem arról, hogy a nemzetközi (tehát „birodalmi”) intézményeknek ebben milyen szerepük volt. Ő azt állítja, hogy a nemzetállamok kis háborúkat csinálnak, a birodalmak pedig nagyokat. „Általánosságban tehát a nemzeti államok törekvései olyan kis háborúkat hoznak létre,

amelyek célja a közöttük lévő hatalmi hierarchia kiigazítása, vagy hogy a közöttük húzódó határokat illetően változásokat érjenek el. Ezzel ellentétben a birodalmi államok egyetemes törekvése olyan hatalmas, idelógiai háborúkat idéz elő, ami megpróbálja örökre jó útra téríteni a világot, és ennek megfelelő mértékű pusztítást hoz.” E tétel védelme érdekében megpróbálja kimagyarázni a nemzetállami érdekeket még az első világháborúból is, amelynek keretében a Török Birodalom utáni Balkánon, az Osztrák–Magyar Monarchiában és környékén fel a Baltikumig és le Olaszországig nemzetek tömegei harcoltak a maguk nemzet érdekeiért. A második világháborúban úgyszintén, viszont a világ boldogításáról szóló legellentétebb ideológiákat képviselő felek speciel szövetségesek voltak, amikor pedig a háború utáni évtizedekben ideológiai alapon a legélesebben szemben álltak egymással, Európa leghoszszabb békeidejét tartották fenn.

Hazony szerint három dolog ösztönözheti az embereket arra, hogy valamilyen intézmény, például egy állam keretében együttműködjenek a csak közösen elérhető célok érdekében. Az egyik az érdek, a második a kényszer(ítés), a harmadik pedig az, hogy a közösséget és annak céljait magukénak tekintik. E motivációk közül az érdek a leggyengébb, a kényszer már erősebb, de a harmadik a legerősebb. „A tartós és ellenállóképes intézmények azok, amelyeket főként a kölcsönös hűség kötelékével hoznak létre.”

Ez a kölcsönös hűség a legnagyobb erő, mert az emberi természetben rejlik. A családban alakul ki, aztán kiterjed a nemzetségre, majd a törzs-

re, azután „a törzsfőnökök összefoghatnak, hogy egy nemzetet alkossanak”. Még az egymáshoz közel álló nemzetek családjára is kiterjedhet ez a kölcsönös hűség. „Amit azonban sosem látunk, az a minden ember közötti kölcsönös hűség iránti őszinte törekvés – ami valami olyan, ami csak azon feltételek mellett lehet kialakítani, amikor az egész emberiséget közös megpróbáltatások érik.”

Ilyeneket azonban Hazony nem lát. A földi környezet állapota, a multinacionális monopóliumok, a nemzetközi terrorizmus, a nagy migrációs és demográfiai folyamatok stb. – ezek a szerző szemével nem érzékelhető méretű „megpróbáltatások”. De amit még nem lát, az az emberiség egészét átfogó világnézetek híveinek tábora. Például a keresztényeké meg a zsidóké és a mozlímoké. Miként lehet keresztény, zsidó vagy mozlím az, aki nem érzi át a kölcsönös hűségre kötelező, rokoni közösséget az Úr által a saját képére teremtett, közös őstől, Ádámtól és Évától származó emberiséggel? És mit tartanak fenn vallási hagyományként, az Egy Isten tiszteletéért „a nemzeteknek a legitimitásuk erkölcsi alapfeltételeit teljesítő vezetői”, ha nem a teremtett emberiség egészéhez való hűséget? Hogy mit? Hát a hittől függetlenül vallási hagyományt. Azt, amely nem az Úrról szól, hanem a nemzetről. A nemzeti vallásfenntartó hittagadás meglehetősen hétköznapi jelenség.

Még elszórakoztathatnánk az olvasót a könyv állításaiból levonható érdekes következtetésekkel. Részletezhetnénk, mennyire távol áll a valóság világától egy olyan rendszer, amely nem tud gazdaságról és társadalomról, egyre hatalmasabb tömegek folyamatos mozgásáról a nagyvilágban, a világot összezsugorító technikák villámgyors előretöréséről, a társadalmakat határokon innen és túl megosztó tényezők sokaságáról, a társadalmi státusz, a munkamegosztásban elfoglalt hely és egy sor más tényező által kialakított, nemzetek és országok határait átmetsző csoportokról, frontvonalokról, konfliktusokról.

De inkább térjünk vissza oda, ahonnan elindultunk. Mert a helyzet mégiscsak az, hogy mindazt, ami a világunkban történik, nálunk és a környékünkön különösen, nem tudjuk megmagyarázni a nemzeti összetartozás átélésére vonatkozó igény ereje nélkül. Ez nagyon is valóságos erő, amely a politikai erőviszonyokat és a választási eredményeket, a diktatórikus és autokratikus rendszerek életképességét is nagymértékben meghatározza. Mégpedig destruktív módon határozza meg, mert olyan állítások és törekvések következnek belőle, amelyekben nincs koherencia, szemben állnak a tényekkel és egyáltalán a jelennel.

Érzelmi erő nélkül nincs a racionalitásnak ereje. Ahol pedig az érzelmi erő van, ott nincs racionalitás.

Jól nézünk ki!